

חינוך החשיבה

טבת תשנ"ו, דצמבר 1995

עלון מס' 4

מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה רח' הנטקה 40 ירושלים, 96782; טל': 02-436881/2 פקס': 02-436883

האגף לתוכניות לימודים במשרד החינוך, התרבות והספורט

איורים: עמוס אלנבוגן

עורכים: יורם הרפז; רחלי יפה

החשיבה החינוכית

לחינוכאים שלום,

תוכן העניינים:	
עמוד	
1	דבר המארכת
3	חשיבה דיאלוגית: חשיבה ביקורתית מהותית לרכישת ידיעה ותשוקות רציונליות ומוקדות / ריצ'רד פול
14	הוראה להבנה בדיסציפלינות - ומצטרף לה / הווארד גרדנר ורוניקה בואה-מנסילה
25	תפוסה על הדעת לחינוך - הוראה ולמידה לפי הבנה / דיוויד פרקינס
34	חשיבה על חשיבה באמצעות חידות / דדצ'ון ונר
39	אאלון לקוראי הצלון

מאמרו של ריצ'רד פול "חשיבה דיאלוגית: חשיבה ביקורתית מהותית לרכישת ידיעה ותשוקות רציונליות", הפותח גיליון זה של חינוך החשיבה, מקבל תוקף מיוחד לאחר רצח ראש הממשלה ב-4 בנובמבר 1995. המאמר מבטא במידה רבה את השקפת העולם החינוכית שלנו לפני, וביתר שאת אחרי, הרצח. הרצח נתן ביטוי קיצוני אך מדויק לקיטוב המאפיין את החברה הישראלית מאז מלחמת ששת הימים. קיטוב הוא מצב שבו כל אחד מהצדדים המקוטבים תופס את השקפת העולם של הצד האחר באופן סטריאוטיפי. תפיסה סטריאוטיפית של השקפת העולם של הצד האחר מהווה דה-הומניזציה שלו, ודה-הומניזציה של האחר היא הכנה לחיסולו. במלים אחרות, החברה הישראלית העדיפה מלחמה שבה כל צד מגן על עמדותיו ומגנה את עמדות הצד האחר באופן מונולוגי על פני דיאלוג שבו כל צד בוחן את עמדותיו שלו באמצעות מפגש עם עמדות מנוגדות. אנו זקוקים למה שפול מכנה "חינוך לחשיבה דיאלוגית".

לחינוך לחשיבה דיאלוגית. חושב דיאלוגי אינו מחסל השקפות עולם מנוגדות (או את דובריהן); הוא מנסה להבין אותן; הבנה של השקפות עולם מנוגדות היא תנאי להבנה מעמיקה ומורכבת יותר של השקפת העולם שלו עצמו.

פול תומך בטיפול חשיבה 'מולטי-לוגית' (או אינטר-דיסציפלינרית) - חשיבה שאינה מוגבלת להגיונה של דיסציפלינה אחת (חשיבה פסיקלית, היסטורית וכו'). מבחינה זו הוא מביע השקפת עולם חינוכית שונה מזו המובעת על ידי הווארד גרדנר, פרופ' לפסיכולוגיה קוגניטיבית מבית-הספר הגבוה לחינוך של אוניברסיטת הרווארד ועמיתתו ורוניקה בואה-מנסילה. גרדנר ובואה-מנסילה טוענים במאמרם "הוראה להבנה בדיסציפלינות - ומעבר להן", שחשיבה דיסציפלינרית

פול, פרופסור לפילוסופיה, מקימו ומנהלו של "המרכז לחשיבה ביקורתית וביקורת מוסרית" באוניברסיטת סונומה שבקליפורניה, הוא אחד מהוגיה הבולטים של תנועה חינוכית שמרכזה בארצות הברית המכונה "חשיבה ביקורתית" (על רעיונותיה של תנועה זו ראו חינוך לחשיבה ביקורתית, עורך יורם הרפז, הוצאת מאגנס ומכון ברנקו וייס, בדפוס). פול הכניס לשדה השיח של תנועה זו את המושג 'חשיבה ביקורתית' במובן חזק, שפירושו חשיבה המבוססת על מודעות של החושב לכך שעמדתו מייצגת 'השקפת עולם' - רשת של אמונות, מושגים וערכים - ולא אמת מוחלטת המייצגת את העולם כמו שהוא. תובנה כזאת נוצרת כתוצאה מחשיבה דיאלוגית - חשיבה ביקורתית, פתוחה ואמפתית - על טיעונים הנובעים מהשקפת עולם אחרת. המאמר של פול מניח יסודות

את מה שהוא מכנה 'תפיסת הביצועים של ההבנה' שאותה פיתח במסגרת "פרויקט זירו" יחד עם עמיתו הווארד גרדנר. 'תפיסת הביצועים' גורסת שלהבין, בהבדל מלדעת (או לזכור), פירושו להיות מסוגל לעשות מספר מהלכי חשיבה עם ידע נתון ובאמצעותו - להסביר, להביא דוגמאות, להכליל, ליישם מושגים, למצוא אנלוגיות ועוד. על החינוך הבית-ספרי, טוען פרקינס, לערוך הסבה מחינוך לשם ידע לחינוך לשם הבנה.

אנו מודעים לכך שהמאמרים המופיעים בעלונו אינם קלים ומצריכים יותר מקריאה אחת; אנו סבורים שהמאמץ כדאי. מכל מקום תוכלו 'להחליף ראש' במדורו הקבוע של גדעון ונר - **חשיבה על חשיבה באמצעות חידות**. הפעם המדור הוא אינטר-אקטיבי ומזמין אתכם לתעד את מחשבותיכם בזמן ההתמודדות עם החידה. ושוב, אנו מזמינים אתכם להציע לנו מאמרים העוסקים בחינוך וחשיבה ולהגיב על המאמרים המופיעים בעלון. מטרת העלון, נזכיר למי ששכת, היא להביא אליכם את מיטב המאמרים העוסקים בחינוך החשיבה. והערה אחרונה: **אנא מלאו את השאלון המופיע בעמוד האחרון של העלון ושלחו אלינו את תשובותיכם**. המשוב שלכם יסייע לנו לעצב את העלון.

(חשיבה שפול מבקר ומכנה 'מונולוגית') מהווה את שיאה של התרבות האנושית ובלעדיה נידונה האנושות לברבריות. את דרגות החשיבה או ההבנה האנושית הם מציינים ביחס לאבן פינה זו - חשיבה דיסציפלינרית. הדרגות הן: 'שכל ישר מוקדם', 'שכל ישר נאור', 'ידע פרוטורדיסציפלינרי', 'ידע דיסציפלינרי נורמלי', 'עבודה מולטידיסציפלינרית', 'עבודה אינטר-דיסציפלינרית' ועבודה מטא-דיסציפלינרית. על בית-הספר לחתור לטיפוח החשיבה הדיסציפלינרית של תלמידיו ולא לנסות לדלג מעליה ישירות לחשיבה אינטר-דיסציפלינרית. מה שמכונה בבית-הספר 'חשיבה אינטר-דיסציפלינרית' הוא לטענתם חשיבה פרה-דיסציפלינרית - חשיבה מקרית שאינה שולטת אף בדיסציפלינה אחת. המחברים מציעים עקרונות לחינוך לשם הבנה בדיסציפלינות (וגם מעבר להן), ומפזרים את הערפל שיוצר המלל האופנתי בשבחי החשיבה האינטר-דיסציפלינרית בחינוך הבית-ספרי.

הדיון בטבעם של הדיסציפלינות והחינוך להבנה בדיסציפלינות ומעבר להן מעביר אותנו לדיון בטבעם של ההבנה והחינוך להבנה בכלל. במאמרו "תפוח עץ הדעת לחינוך - הוראה ולמידה לשם הבנה" מציג דיוויד פרקינס, פרופסור לפסיכולוגיה קוגניטיבית מבית-הספר הגבוה לחינוך של אוניברסיטת הרווארד,

ספריט בהוצאת מכון ברנקו וייס

יצא לאור בקרוב:

הופיעו:

יצירתיות רצינית - אדוארד דה בונו	למד את ילדך חשב - אדוארד דה בונו
חינוך לחשיבה ביקורתית - יורט הרפז (צורק)	אני צודק אתה טועה - אדוארד דה בונו
	חזנות בפעולה - גרוסמן, ראז'רס ואור

בדבר רכישת הספרים ראו עמוד אחרון.